

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תרפ"ח | פרשת אמור | תשפ"ו | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

מתי אמרינן כה דהתירא עדיף

א. מצוה להורות / להיות מתוך בדין. ג. עינוי הדין. ד. אסור לאסור המותר. ה. כח דהתירא עדיף. ו. להשתדל להתיר בכל מה שאפשר.

א. מצוה להורות / להיות מתוך בדין

איתא בע"ז (טו): אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, ועד כמה עד מ', שנין והא רבא אורי, התם בשוין. וכן הביא השו"ע (הוי"מ סי' יטע ג וי"ד סי' רמב סעי' יג - יד). ועי' בזה בשמעתא עמקתא גליון תקפ"ד.

ותנן באבות (מ"ז) רבי שמעאל בנו אומר כו' הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח. ופירש הרמב"ם גס לבו - בוטח ומעז להורות מבלי יראה ומבלי מתיינות. וכן הוא ברע"ב (סו).

ואיתא בסנהדרין (ז): מאי דכתיב בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק, וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין, אלא אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו, ואם לאו אל תאמרהו, רבי חייא בר אבא אמר רבי יונתן מהכא אמר לחכמה אחתי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך ואמרהו ואם לאו אל תאמרהו. ופירש החת"ס בח"י (שבת קמ"ה): דאפי' לאסור ההיתר אל תמחה באחרים אם אין הדין ברור לך וכי"ש להתיר האיסור, ע"כ. ועי' ש"ס הנ"ל פסק השו"ע (הוי"מ סי' יטע א) דצריך הדין להיות מתוך בדין כו'. והגס לבו בהוראה וקופץ ופוסק הדין קודם שיחקרו והיטב כו', הרי זה שוטה, רשע וגס רוח, ע"כ. וז"ל השל"ה (שבועות נר מצוה אותיות טז - ז) אתם בני יצ"ו, אם לאו לידכם איזה הוראה, ותזכו להיות מורי הוראה, תהיו יראי הוראה, שלא תכשילו חס ושולם לרבים. וקודם שתורה הוראה, יהיה הדין ברור כשמש בלבכם, ובכל נדנדו ספק ספיקא תראו קודם בספר איך הדין ברור. ואם יש איזה פקפוק, אל תתביישו לדבר מזה עם לומדים. מי לנו גדול מרב הונא, כשהיה מורה טריפות הוה מכניף כו' כי היכי דלמטי ליה שיבא מכשורא (סנהדרין ז). והיה יראת אלוקים בלבכם כו', ע"כ.

ומבל עיון הבנת המציאות בהרבה מהשאלות היא דבר חשוב להכרעת ההלכה המעשה. ועי' בנפש החיים (שער ד סוף פ"ב) שכתב "כמה הלכות מרובות יש בשי"ס שבעת אהרם האדם שבהם הוא צריך לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, כגון קניין ופתיח נדה שהן הן גופי הלכות, או המשא ומתן בשי"ס וכללי דיני מינו של רמאות שהיה הרמאי יכול לטעון".

ובדרך זה כבר כת' הגר"א בהאדרת אליהו (דברים פ"ג פ"ר ראה) אות טו) על הא דסנהדרין ואלו דברי אלוקים חיים אם ברור לך כאחותך זהו הדין גופא שיהיה ברור לך. ואם ברור לך כבוקר שיהיה בקי בעניני עולם כבדי שלא יהיה דין מרומה וזה שאמרו הדין דין אמת לאמיתו ואיתא בגמרא (סנהדרין דף ז' ע"ב) אמרו לחכמה אחותי את, עי"ש. וכן הוא בפירושו על משלי (פ"ו פס"ד). ומצינו שידיעת המציאות אף ונתנת לפעמים לבקי בענין משקל להכריע כוותיה כמבואר בנמוקי (כד: ד"ה הראשון) וז"ל: והרמב"ם ז"ל שהוא הבקי שברופאים כן כתב נכרות הביקיען אף אחת מהן או שזכנו או חסרה או שנקבה היו פסול, ע"כ. והתוס' יו"ט (הגהות על הטור אה"ע סי' ה) כת' דכיון דתוסי' מסכימים עם הרמב"ם הכי נקטינן כי הוא הבקי שברופאים כמ"ש עליו הנמוקי" (סו). וכן הוא בשב"י (חי"ג סי' קיז) ובברכ"י (אה"ע סי' ה אות ה) והוסיף שהמהרש"ל פוסק כמה פעמים כהרמב"ם במילתא דרפואה.

ג. עינוי הדין

ואעי"פ שצריך להיות מתוך בדין מ"מ יש להזהר משום עינוי הדין דתנן באבות (שם מ"ה) חרב בא לעולם על ענוי הדין. ובדרך זה איתא בשבת (ג). וכת' בשל"ה (שם אות צב ד"ה לאחר שההוראה) דכשם שאסור לענות הדין דיני ממונות, כן בכל הוראות. ובפרט בהוראות דיני נשים לטחור לבעלה דאיתא בשבת (נה). כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה כו', אלא מה אני מקיים "אשר ישכבון את הנשים" (שמואל א, ב, כב) מתוך ששהו את קניניהן שלא הלכו אצל בעליהן כו', עי"ש.

אולם המשנת חכמים (דעות ריש לאו ז' יבין שמועה) כת' שמהשל"ה יוצא דהא דאבות נא' אף בדיני או"ה, ושוב תלה הדבר במח' דלרש"י (שמות כב, כא) דס"ל דכל אדם אסור לענות מקרא ד"לא תענון" כל עינוי במשמע אף עינוי הוראות או"ה, אך להרמב"ם (ל"ה רנו) דס"ל דאלמנה ויתום דוקא אבל כל אדם יליף מ"לא תעשו עול במשפט"י שפיר יש לחלק בין דיני ממונות ובין הוראות או"ה. ועי"ש (צנצנא פננת אות ב) שכת' שמי"מ לכי"ע אסור לעכב בהוראה להתיר אשה לבעלה. והביאו הפת"ש (וי"ד סי' רמב ס"ק ט). ובהתעוררות תשובה (חי"א סי' סח) הביא ראייה מהמדרש דאף בהוראת או"ה יש עינוי הדין אם נתברר לו הלכה ואינו משיב מיד. והנה תנן בשמחות (פ"ח ה"ט) שבשעה שנאחזו ר"ש ורבי ישמעאל וגזרו עליהן שיהרגו, היה רבי ישמעאל בוכה, ואמר לו כו' בוכה אני על שאנו נהרגין כשופכי דמים כו', אמר לו שמא בסעודה היית יושב, או ישן היית, ובאתה אשה לשאול על נדתה כו', ואמר לה השמש שהיית ישן, והתורה אמרה אם ענה תענה אותו, ומה כתיב אחריו, וחרה אפי הורגתי אתכם בחרב, ע"כ.

ועי' במהרש"ם (חי"ב סי' ר"ג) שכת' דלא מיקרי עינוי הדין אלא כשמשהין אחר שנגמר הדין כמ"ש בהתוס' בסנהדרין (פס. ד"ה ולא) בענין דיני נפשות ומכ"ש בשאר דינין, אבל כל זמן שאינו יודע בבירור מה להשיב בודאי אין בזה משום עינוי הדין מדינה, וזה גם לדעת השל"ה והמשנת חכמים לדעלי, וכן מבואר ברע"ב אבות (סו). והא דמסי' שמחות היינו משום אצלמה ויתום לא תענון שמצער את האדם להמתין ועל כל צער שמצערין את האדם יש לאו זה, והשי"ת יודע כי אני בעניי כמה פעמים הזהרתי את בני ביתי שאם יבא מי לשאול באמצע אכילה או שינה לא יעכבו אלא יביאו לפני או יקיצוני כי יפחד לבני ממאמר זה, אבל מ"מ הא דמסי' שמחות בודאי הוא רק מילי דחסידי כמ"ש חז"ל וסביבו נשערה מאוד וגו' דהא התם השמש חטא ולא ר"ש, ע"כ.

ד. אסור לאסור המותר

איתא בירושלמי דתרומוות (פ"ה ה"ג) כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר. והובא בתשב"ץ קטן (סי' תקלז). ותנן באבות (פ"ה מ"ה) חרב בא לעולם כו' על עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה. ופירש הרע"ב ועל המורים בתורה שלא כהלכה - לאסור את המותר ולהתיר את האסור, ע"כ.

וכן פסק הש"ך (לפולו בהנהגת הוראות באו"ה וי"ד סי' רמב) דכשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר אפי' בשל עכו"ם ואפי' במקום שאין הפסד, מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר והוי חומרא דאתי לידי קולא, ואעי"פ שלפי הנ"ל לא יבא מזה צד קולא אסור שאפשר שיתגלגל ויבא קולא עד אחר מאה דברים, לפיכך אם הוצרך לאסור מחמת ספק או מחמת חומרא בזה שאין האיסור ברור כשמש צריך המורה לומר רבא האיסור ברור אלא שאנו מחוייבים להחמיר, וכי"ש אם המורה מותר בשעה"ז וכי"צ"ב שיאמר לו כן, ע"כ. והביאו הערוה"ש (שם אות סו). ועי' להב"ש (על הלבוש וי"ד סי' סה הנהגה) שמחוייב כל אדם לחוס על ממונם של ישראל כמ"ש רש"ל כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את ההיתר.

ובדרך זה מצינו במש"כ השו"ע (וי"ד סי' א ס"ג) דשוחט א"צ שידע כל חלוקי הדינים, אלא אם אומר על דבר זה הייתי מסתפק ושואל, קרינן ביה שפיר יודע, עד שאומר על האסור מותר. וכת' הבית יעקב (סי' ד וסי' לא) דאף באומר על מותר אסור ג"כ יש להעבירו דאיתא בירושלמי (ע"ז פ"ב ה"ט) שמואל אמר קומי דר"י חכים אנא בין עוברי דגים טהורים לעוברי דגים טמאים, א"ל כזה מהו, א"ל טמא, א"ל לא ביש לי דאמרת על הטהור טמא, אלא שסופך לומר על הטמא טהור כו', וכוונתם שיבא מן הוראתך קולא לבסוף והוי כאלו אמרת היום תכף על טהור טמא, אלמא אע"ג דמחמיר ראוי להעביר את השוחט בני"ד משום שסופו להתיר את האסור, כגון ע"י שיקדש אשה בו אחר ולא תהיה מקודשת ובאמת חזיה לאכילה ותהיה מקודשת, ומש"כ השו"ע עד שיאמר על האסור ברור לאו דוקא הוא אלא ה"ה איפכא, עי"ש. וכן נקט הפמ"ג (שם מ"ז ס"ק ז) משום דנפיק חרוביה בהא דסי' קי"א בבי' קדירות יע"ש, ע"כ.

ועי' בב"י (וי"ד סי' קטו) שהביא בשם ההגה"מ שכת' בענין חמאה של עכו"ם שבמלכותו אוכלים אותה ומקפידים על אשכנזים שנמנעו מלאכלה דאמרינן בירושלמי (תרומוות סוף פ"ה) כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר, ע"כ. והקשה המנחת יעקב (ככל ע"ה אות ב) דצ"ע קצת דבירושלמי (שם) משמע על דקא' התם לא ביש לי דקאמרת על טהור טמא אלא הופך לומר על טמא טהור, והוא ג"כ בתוס' (ע"ז מ. ד"ה אמר), וכן משמע בפ"פ דין ביצה (ב: ב) בפירש רש"י [הובא להלן], ועי' ביו"ד סי' א' לענין שחיטה דאם אמר על האסור מותר דאמרינן תו אינו יודע משמע דאם אומר על מותר אסור קרינן בו שפיר יודע, וצ"ע, ע"כ. ולפי הבית יעקב והפמ"ג לא קשיא. ובדבריהם נקט הפת"ש (שם ס"ק ז). ומאה דיבצה י"ל כמ"ש הכת"ס המובא להלן.

פניני הלכה

בדין ביעור זוידוי מעשרות בשנה הרביעית והשביעית

א. נאמר בתורה (דברים יד כח כט) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך. ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו וגו'. ותנן (מע"ש פ"ה מ"ו) ערב יו"ט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור, כיצד, נותנין תרומה ותרומות מעשר לבעלים, ומעשר ראשון לבעליו, ומעשר עני לבעליו, ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום.

וכת' הרמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ח) כיצד הוא עושה, אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן, מעשר ראשון נותנו ללוי, ומעשר עני נותנו לעניים, נשאר אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדיות, הרי זה מבער אותן ומשליך לים או שורף.

וביאר הרדב"י (שם) דאע"ג דלא נזכר במשנה אלא מעשר שני, ה"ה לנטע רבעי שגם הוא חייב לבערו, דהא יליף קדש קדש ממע"ש (קדושתין ד:). ושני מיני ביעור, כל שאר המתנות שיש להם בעלים נתניתן לבעליהן זהו ביעורן, ומע"ש ונטע רבעי שאין להם בעלים צריך לשרוף מה שנשאר לו או משליך לים.

ב. והנה לגי' דידן כן הביעור הוא בערב יו"ט הראשון. וכן הוא בתוס' ב"ח"ה (ד"ה מעשרות), ובפי' הרא"ש (בפי' למשניות ס"ט), וכן נר' מרש"י (דברים כו ג'). וכן הגי' בפי' ה"ש סיריליא על הירושלמי (מע"ש פ"ה ה"ח).

אולם ברמב"ם (שם ה"ז) כת' דעיו"ט אחרון היה הביעור. וכת' הכ"מ דגירסתו היתה אחרון במקום ראשון. וכן הוא בסמ"ג (מע"ע קל"ח). וכ"כ בשו"ע (וי"ד סי' של"א סקמ"ד).

וכתב החזו"א (דמאי סי' ב ס"ק ז') דאף לגי' דידן אין שיעור זה אלא מדרבנן, ואינו עובר עד שיעבור הרגל ולא ביער, ולמי דידן שיעור מעשר שני לאכלו עד יו"ט האחרון והשאר מבער בעיו"ט הראשון, ולדין שאין אוכלין מע"ש מבער מעיו"ט הראשון הכל לגי' דידן. ובקונטרס קיצור הל' תרומות ומעשרות (שנדפס ע"י ר' זלני ספירא זצ"ל ע"פ החזו"א) כת' שאם הגיע עיו"ט ראשון של פסח חייב להפריש של המתנות שבפירותיו וליתן מעשר עני לעני ולפדות את המע"ש וכן לחלל את המטבע מעשר שני בפרוטה ולאבדה מיד, ובעיו"ט האחרון של פסח חייב לקיים מצוה זו פעם שניה (אם חזר ויעשר ויש לו מעשרות לבער).

ג. ונא' עוד בתורה (דברים כו יב-יג) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית וכו' ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה אשר לא עביתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. ולא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת וגו'.

ותנן (שם מ"ה) במנחה ביו"ט האחרון היו מתודדים כיצד היה הוידוי בערתי הקודש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי, נתתיו ללוי זה מעשר לוי, וגם נתתיו זו תרומה ותרומת מעשר, לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני כו'. ובירושלמי (מע"ש פ"ה ה"ח) ויתודה ביו"ט הראשון של פסח, כדי שיהא לו מה לוכל ברגל. ויתודה בשחרית, עד כאן מצוה הוא לוכל.

וביאר הר"ש סיריליא (שם) דכיון שביעור ערב יו"ט ראשון של פסח שיהיו מצוה לא משהינן, ומשני כדי שיהיה לו מה לאכול ברגל דאחר הוידוי מע"ש אסור באכילה וכן נטע רבעי, ואף אחר שחרית עדיין יש לו לאכול משום שמחת רגל.

ובפני משה (שם) ביאר קושיית הירושלמי דאי משום שעדיין לא ביער עד יו"ט אחרון, היא גופיה קשיא דיבער ביו"ט הראשון ויתודה בהשחרית, ומשני דאם יבער קודם הרגל כגון מע"ש ונטע רבעי שחן מתבערין מן העולם לא יהיה לו לאכול מהו ברגל.

ד. וכתב הרמב"ם (שם ה"ח) אימתי מתודין במנחה ביו"ט האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית שנאמר כי תכלה לעשר ברגל שכל המעשרות כלים בו, ואין הפסח מגיע משנה רביעית אלא של פירות שלישית נתעשרו בין פירות האילן בין פירות הארץ. וכת' עוד (שם ה"ח) ובין בפני הבית בין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות. וכן הוא בסמ"ג (שם). וכ"כ בשו"ע (שם סקמ"א קמ"ב).

ולכאורה צ"ע במאן על דברי **הסד"ט** (סי קצ ס"א) שכתב: "דמשום חשש שמא נבוא החמיר לדבר הפרש, **דמה בכך אם נבוא להחמיר, אין בזה שום איסור**, אבל במקום דיכאב למיחש שמא להקל צריך לפרשי". וצ"ע. ולפי דברי הלל'ח דס"יל דבדרבנן לא אמרינן כח דהיתרא עדיפא כמבואר להלן, לא קשיא דהרי הסד"ט בכתמים דרבנן מיירי. שו"מ שכבר עמד על הסד"ט, המהרש"ם **בדרכי שלום** (אות קנט) והשיב כנ"ל (ועיי"ש שהביא דברי **הנקה"כ** (ויו"ד סי' לה) שכתב דהיתרא צריך לפרש, איסורא אי"צ לפרש דמסתמא נחמיר). אלא דלכאוי אכתי קשה דהרי אסור לאסור את המותר, ויש ליישב ע"פ **הכת"ס הנ"ל**. ועי' לעיל בשם **הרא"ש**.

ה. כח דהיתרא עדיפא

ומלבד שאסור לאסור את המותר, כח דהיתרא עדיפא, דאיתא **בביצה** (ב.) "לפלוגי בתרנגולת, להודיעך כחן דבית הלל דבמוקצה אסרי, וכי תימא כח דהיתרא עדיף כו". ו**פרש"י** בביצה שם דהיתרא עדיף ליה - טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסרין אינה ראיה, שהכל יכולין להחמיר, ואפי' בדבר המותר. וכן פירשו **תוס'** (שם).

ועיי' **בנת"ס** (או"ח סי' סג) שהקשה על משי"כ **רש"י** דלאסור כל מי שדעתו נוטה לאסור יכול לאסור, אפי' בדבר המותר, דמי שרי לאסור לאחרים המותר, וצ"ל דכוונתו דלהתיר אסור גם אם סברתו נוטה להחמיר אם קמי שמיא גלי' דאסור הוא הכשיל באיסור דאוי לו דרבנן, אבל להחמיר ולאסור המותר ע"פ סברתו גם אם טעה ולא נכשל באיסור דאפי' אוסר המותר אינו מכשיל על ידו רק שאין רשאי לאסור המותר בידוע שהוא מותר בוודאי. ע"כ. ואע"פ שמבואר לעיל שאסור לאסור את המותר, י"ל ע"פ משי"כ השי"ך דאם המורה מודיע לשואל שאוסר אע"פ שאין האיסור ברור לית לן בה. ושור"ר שכ"כ **המנח"י** (ח"א סי' א.).

והנה **הצל"ח** (ביצה שם) כתב דאני גריל לפרש "כחה דהיתרא עדיף" משום דזה נחוץ להשמיענו, שאם לא נדע היתיר בבירור צריכין אנו להחמיר מספק, דספק איסור לחומרא, אבל האוסר לא עשה לנו תועלת בדבריו שאף אם היינו מסופקים ג"כ היינו מחמירין מחמת הספק, ומתוך כך אני גריל לומר דלא דכחה דהיתרא עדיף היינו נה"ח הפלוגתא היא בשל תורה, אבל אם הפלוגתא היא בשל סופרים הנפוך הוא דספק דרבנן קולא ואי"כ כחה דאיסורא עדיף שאם לא הודיענו שהוא אסור היינו מקילים בספק, ע"כ. מבואר דאין כח דהיתרא עדיפא משום שמי שבכחו להתיר סתמא מכוון לאמת, אלא שדבריו מועילים יותר בהתיר ספיקות.

ועי' **בהגהות הלחם שלמה** על הצ"ח שם שכתב שסברא זו כתב ג"כ **באו"י הגדול** (ח"א סי' תשמח).

והכת"ס שם כתב דסברת **הצל"ח** נכונה הגם דגם דרבנן כל שדעתו נוטה להחמיר מחוייב להחמיר ורשאי לסמוך על שמועתו וסברתו להחמיר לאחרים, מ"מ בוודאי כחא דהיתירו לא עדיפא כיון דמספק השקול מותר מכ"ש שיוכל לסמוך על סברתו להקל, ואין לנ"י כח המתיר יותר מכה האוסר ע"פ סברא ידידה, אלא דבמחכ"ית היה נעלם ממנו לפי שעה ש"ס ערוך ברכות (ס.) דמבואר שם לענין ברכת דרבנן כחא דהיתרא עדיף אע"פ שבמקום ספק אמרינן סב"ל, אלא טעמא דמלתא לא ידענו, וממ"ש רש"י כאן וממתיק הענין במתק לשונו עדי"י אין מובן היטב לבמהם דרבנן כחא דהיתרא עדיף וצ"ע, ע"כ.

ועיי' **במהרצ"ח** ביצה שם שגם תמה על **הצל"ח** מהא דברכות שם. ותמה עוד משי"ס **עירובין** (עב.) דשם ג"כ דין דרבנן הוא ומ"מ אמרינן כח דהיתרא עדיף, ע"כ. ו**הושד"ח** (כללים מע" כ כל פא) השיב על הא דעירובין דיש מקומות דחמיר כשל תורה.

ועיי' **בעמודי א"ט** (סי' ב דאות ב) שהשיב להקושא על **הצל"ח** מהא דברכות דהתם מיירי בברכת שהחיינו, וכבר כתב **הב"ח** (או"ח ססי' כט) וכן הוא **בצל"ח** ברכות שם מחמת פסוק מספק ברכת שהחיינו, ומ"מ מקשה על **הצל"ח** מדברי **הב"י** (או"ח סי' קנט) דגבי נט"י כתב דספקו להקל דכחא דהיתרא עדיף, ומ"מ הביא סעד לדברי **הצל"ח מהאו"י** (שם). והביאו **השד"ח** (שם).

ועיי' **בבית לחם יהודה** (ויו"ד סי' רמב על סעי' לב) שהביא בשם **הרמ"ע פיגו** בענין הא דאיתא **בע"ז** (י.) דחכם שאסר אין חברו רשאי להתיר, שכתב שבעו"ה בזמננו שהמורה יורה כבן סורר ומורה ואין להם שיקול הדעת וכו' אם אוסר רשאי להתיר כי בוודאי לא יתיר אפי"כ יש לו ראיה ברורה וכו', אבל אם חכם הראשון אוסר מחמת חומרא או גדר וסייג אינו יכול להתיר ואפי' במעשה אחר, ע"כ. וכן פסקו **העצי לבונה** (שם) ו**האלף לך שלמה** (שם) (ויו"ד סי' רנה וסי' לה). ולפי דבריו י"ל דכח דהיתרא עדיף כי סתמא מכוון לאמת, כי אינו מתיר ללא ראינה ברורה. ועיי' בזה בסמוך. ועיי' **בשמעתא עמיקתא** גליון שפיו' בענין דין חכם שאסר.

ז. להשתדל להתיר בכל מה שאפשר

וכתב **המנח"י** (ח"א סי' א.) דהאחרונים נקטו כמה פעמים כחא דהתירא עדיף, והוא בנוי על דברי השי"ס הנ"ל, אמנם כוונתם רק לשם המישאל, ולא שיהי' באמת ראיה משם שצריכים להדר אחרי כחא דהיתרא, ואדרבה מלשון **רש"י** (ביצה שם) דכתב וז"ל: "שהכל יכולין להחמיר ואפילו בדבר המותר, וכענין זה ברש"י כתובות (א.) דכתב וז"ל: משום דכל אדם רשאי להחמיר וכו'. ועיי' **בצל"ח** (ביצה שם) ומשי"כ לפרש לא דכחא דהיתרא עדיף הוא דוקא אם הפלוגתא בשל תורה, ואם הי' הכוונה דצריכין לאמץ להתי, אלא מכ"ש באיסור דרבנן, אולם כל זה במה דשייך להחמיר לעצמו, או לפעמים בבהמות עכו"ם, אבל להחמיר לאחרים שלא כדין, בוודאי יש לחשוש למה שאמרו עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל, והתורה חסה על ממונן של ישראל, ועיי' **בש"ך** (שם), ע"כ.

אולם עיי' **בשל"ה** (שם) שמבואר דכח דהיתרא עדיפא הוא כפשוטו אף במקום שאין חשש הפסד ממון אלא שלא הביא ראיה מהגמ' בביצה אלא אמר, וברכות, וז"ל: "א"כ נתחייב לצ"י כוי' אם יש איזה פקוק, אלא תתביישו לדבר מזה עם לומדים כוי' ויהיה יראת אלקים בלבכם מ"מ אל תאמרו, ואתם נחמיר על רוב, כי אין זה נקרא מורה הוראה, להחמיר לאחרים שלא כדין, אלא לעצמו יחמיר כטוב בעיניו, ובמס' **ברכות** (ו.) אמר בודו המלך ע"ה, שהיו ידיו מלוכלכות בשפיר כוי' כדי לטהר אשה לבעלה. ואמר וכדי לטהר או לטמא, רק היה יגע כ"כ באם הוא טהור בבירור על פי הדין, שחס ושולם לא יטמאנה, ויחמיר לאחרים לבטלם מפריה ורביה, ומכ"ש שמוזהב בעל הוראה שלא יכשיל חס ושולם אחרים, **רק בא לאשמועינן כח דהיתרא, וכן ה"ה בכל הוראות, ואפי' לעצמו, שמדת חסידות הוא שיחמיר לעצמו, הני מילי כשיש מקום לחומרא**, אבל אם אין מקום להחמיר, רק שרצה להחמיר מחמת חסרון ידיעה, ואילו היה לומד ומעיין בבירור היה רואה שאין מקום לחומרא, ועם כל זאת הוא מחמיר, זהו חסיד שוטה, ע"כ. מבואר דאין מקום להחמיר היכן שהדין מוחלט להתיר ורק לעצמו כשיש מקום לחומרא יש משום מדת חסידות להחמיר. וכן מצנינו לבעל הצ"ח **בנוב"י** (ויו"ד סי' קס"ה מג סד"ה והנה עלה ברעיוני) שכתב בזה"ל: אבל להיות שמאוד ראוי לחוש לתקנת בנות ישראל ובפרט באשה ילדה ועד מתי תצטער ותיזל, ודוד המלך ע"ה נשתבח שהיו ידיו מלוכלכות בשפיר ובשליא לטהר אשה לבעלה ולא שבחורו שהיו מלוכלכות לטמא אותה אם טמאה היא להבדילה מעון נדה אלא שיותר השבח לטהר מטמא, ע"כ.

ומבואר דלאחרים יש לחפש בכח דהיתרא, אולם לעצמו איכא מדת חסידות להחמיר כשיש מקום לחומרא. ובדרך זה מצנינו **ברא"ש** (נדה פ"י סי' א.) שכתב בזה"ל: ואין לו אלא מה שמוצאין אנו בה"ש"ס אם אדם חשוב מרוב ענותו ופרישתו אינו רוצה לסמוך על עצמו לעשות מעשה ינהג מדת פרישותו לעצמו, אבל לא יתן ליכתב בספר להורות בו לדורות הבאין, כי משום הרבה בהש"ס שחשו חכמים לתקנת עגונות והקילו מאד, כל שכן שלא יורה אדם להחמיר מדעתו, ע"כ. והביאו **הב"י** (ויו"ד סי' קפז). ו**הנוב"י** (מהדוי' קי' ויו"ד סי' מו) כתב "ואומר אני על ידידי מהרהר"ח כדרך שאמר **הרא"ש** על **הראב"ד** ז"ל אם אדם חשוב מרוב ענותנותו ופרישותו". וכן מצנינו **במהרי"ל** (סוכות אות י) שכתב "ואמר הח"ר איקא בפני מהר"י סג"ל שמעתי שדרש מהר"א בלומלין הי"ד על אותן סוכות שנעשה גיהרן כל השנה כמין צריף כוי', דאם סיכך הסוכה בראשונה אחי"כ סילק את הגג הוי' מן העשוי כוי' והשיב **האומר דילמא החמיר גיהרן כל ההוא הי"ד, ונעור בו מהר"י סג"ל ואמר היאך שייך להחמיר על הרבים בשלמא כל יחידי יכול להחמיר לעצמו כוי'.**

וז"ל **האמונת שמואל** (סי' כג) פיהו פתח בחכמה בשריותא דהאי איתתא הראוי לכל בעל הוראה דאין הוראה לאיסור, ע"כ.

וכ"כ **השאלת העיב"ץ** (ח"ב סי' קמו ד"ה וכי מה) "אע"פ שיש מקום לת"ח להחמיר ע"ע, לא הורו להחמיר לאחרים כוי', וכנהה רבות בתלמוד עצמו מספר". וכ"כ **במח"ב** (סי' תסז אות ה). וכתב **בתשובה מאהבה** (ח"א סי' קפא) דמרגלא בפומי לאמר לתלמידי צאו רואו דהמחמיר שלא כדין עונשו גדול מהמקיל שלא כדין, כי המקיל שלא כדין חטאו בין אדם למקום ב"ה ושב ורפא לו, אבל המחמיר שלא כדין צריך לרצות את חברו, וסמנך הלכה חמורך טרפון גם הוא רמז על מי שמחמיר ומטריף הכל, ע"כ.

מִסְקָנָא דְרִינָא

א' מי שראוי להוראה חיוב עליו להורות דבר הלכה לבני ישראל. וי"א דהוי מ"ע מה"ית, ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון תקפ"ד. **ב'** צריך הפרסא להיות מתוך רצון כוי' וישא ויתן בו ויהיה ברור לו כשמשו. והנס לבו בהוראה יקופץ ופוסק הדין קודם שיחקרנו היטב כוי', רש ה"ה שוטה, רש ועס רוח. א"ה אסור לענות דיני נפשות ודיני ממונות לאחר גמר הדין. וי"א שה"ה שאסור לענות דין הנוגע לאיסור והיתר כי יש משום צער הגד' המתמזין להכרעה ועל כן מיד לאחר שיודע בבירור מה להשיב על המורה להשיב מיד. ויש חולקים דאין משום עינוי הדין בדיני איסור והיתר. ומ"מ לכוי"ע אסור לעכב הוראה להתיר אשה לבעלה. ד' כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר אפי' בשל עכו"ם ואפי' במקום שאין הפסד, מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר והוי חומרא דאתי לידי קולא, ואע"פ שלפי הנ"י לא יבא מזה צד קולא אסור שאפשר שיתגלגל ויבא קולא לאחר זמן, לפיכך אם הוצרך לאסור מחמת ספק או מחמת חומרא בזה שאין האיסור ברור כשמש צריך המורה לומר שאין האיסור ברור אלא שאנו מחוייבים להחמיר, וכ"ש אם המורה מתיר בשעה"ד וכיוצ"ב שיאמר לו כן. ה' אף במקום פלגותא אם עיקר הדין הוא להתיר לא יורה להחמיר לאחרים. אולם לפעמים יש משום מדת חסידות להחמיר לעצמו, והני מילי כשיש מקום לחומרא, אבל אם מחמיר מחמת חסרון ידיעה, ואילו היה לומד ומעיין כדבעי היה רואה שאין מקום לחומרא, ועל כל זאת הוא מחמיר זהו חסיד שוטה. ועיי' עוד מה שנכתוב בזה בעז"ה בגליון הבא.

אולם **הראב"ד** (החשנותיו שם) כתב דאין וידוי אלא לפני ה' ואין לפני ה' אלא בבית. ויעוי' עוד **בחינוך** (מצוה תר) דאע"ג דכתב דאם התודה בכל מקום יצא, מ"מ כתב דמצוה זו נוהגת דוקא בזמן הבית.

והחיי אדם בספרו שערי צדק (פ"א סי' כ"ה) כתב דאין מתוודא אפי"כ להפרישו בטרה וכסדר, ועכשיו בעו"ה שמפרישין הכל בטומאה אין אנו יכולים להתוודות שאינו יכול לומר ולא בערתי ממנו בטמא עד יערה עלינו ממרום רוח טהרה. וסיים דתמיה גדולה על השו"ע שמתיק כל דין הוידוי.

ויעוי' **בבארת שנים** לאדו"ת (פ"א סי' ד) דכתב דלא שמענו אם קיימו המצוה הזאת בזו"ה" [נאו"לי מחמת ירחוק המקום], וכתב' שם כמה טעמים אמאי נמנעו ממצוה זו, ודחאם. ובתוך דבריו השיג על החי"א דלדבריו פ"ה המחבר דבבר משנה שהוא עצמו כתב' שאם טעה המעשר בטומאה אין מתודה, ואי"כ למותר כתב ששה טעמים קודם לכן דין הוידוי, והיה לו לומר בקיצור שבזו"ה אין לנו מצוות וידוי, או לסתום ולא הזכיר כלל כמו שעשה הטור. והעלה דמאחר דבזו"ה אין אנו יכולים להפרישו בטרה ואי"א לקיים המע"ש כהלכתא אם לא באופן שיכשירונו ויקבל טומאה ויפדנו ויאבד הפדיון, אי"כ במה שמפרישו בטומאה אינו עושה שום איסור כלל אלא אדרבה מקיים מצות חכמים וגם מצות התורה להתנהג במע"ש כדון, ואמאי לא יתודה.

אולם **החזו"א** (דמאי סי' ב' ס"ק ו') כתב די"ל דכל שאינו נותן המעשר ראשון ללוי מספק אינו יוכל להתוודות, ועוד יליע' שאין לנו וידוי בזה"י מטעם שנתנים את המע"ר לכהן. ומסיק דנ"י דכיון דוידוי בזה"י דרבנן יש לסמוך על הראב"ד וחיונך שאין וידוי בזה"י. וכתב עוד (שם סי' ב' ס"ק ד') דאף אם הפרשה א' הפריש כדין, מ"מ כל שבמקום אלא הפריש שלא כדין, ואפי' בשוגג או באונס, שוב אינו יוכל להפרישו. וכ"כ בקונטרס **קיצור הל' תרומות ומעשרות** (שנדפס עיי' ר' זלגי שפירא וצ"ל ע"פ החזו"א) דחובת וידוי המעשרות אינה נוהגת לרוב הפוסקים אלא בזמן הבית, ומכוון שאם עבר על פרט אחד מדיני הפרשת תוי"מ שוב אינו מתודה ואין אנו בטוחים שלא עברנו בכל השנים על אחד מהדברים המעכבים את הוידוי, אין להתוודות היום וידוי מעשרות. ע"כ.

העולה לדינא א. בערב פסח של השנה הרביעית והשביעית חייב לבער המעשרות של השנים הקודמות, ולתת כל אחד לראוי לו, ומעשר שני ונטעו רבעי חייב לבערם מן העולם. **ב.** י"א דמן הבעור הוא בערב יו"ט ראשון של פסח, אי"כ בערב יו"ט אחרון של פסח, וכן הכרעת השו"ע. וטוב להחמיר לבער מערב יו"ט ראשון, ואם אחי"כ חזר והפריש מעשרות (משנים קודמות) יחזור ויבערם בערב יו"ט אחרון. ג. במנחה של יו"ט אחרון של פסח מצוה להתוודות וידוי מעשר הנזכר בתורה, אם קיים כל דיני ההפרשות כדון. מיהו י"א שבזה"י שאין לנו בית, ועוד שאנו טמאים, וכן אין אנו יודעים אם דקדקנו בביתנו כראוי, אין להתוודות, וכן הכרעת החזו"א.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלולי שליט"א

מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני ספירת העומר

ענין הספירה לזכור חסד ה' שטיהרנו מטומאת מצרים - "צריך שיכוון האדם בספירה זו לטהר עצמו ומחשבותיו להיות מוכן ומועתד ליום החמישים שניתן בו התורה הקדושה, וכן עשו ביציאתן ממצרים מתוך כור הברזל מוטבעים באותה טומאה רצוצה וכמעט היו נשקעים בחמישים שערי טומאה..."

והקב"ה בכוחו הגדול ובזכרו את ברית אבותנו, כביכול הוצרך לנטות ורועו להוציא ישראל מבינינו ומכח הטומאה שלהם, והוה שיעשה פטים בהם ובאלוהיהם וקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את תורתו, וכדי שנזכור זה החסד הגדול צונו שנספור בכל שנה אלו החמישים יום מיום יציאתנו ממצרים עד יום מתן תורה...

ובכל יום שאנו באים במספר מכוונים בו לצאת משער אחד של טומאה ולהנסי בשער של טהרה בהסתר לבבנו ומחשבותינו במעשינו הטובים". (ספר סדר היום, סדר ספירת העומר)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.com

נתרם להצלחת התורם ומשפחתו | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 053-767-1052